

Terminologický slovník

Terminologický slovník obsahuje základné pojmy používané v dokumente *Východiská zmien vo vzdelávacích oblastiach – Charakteristika a ciele vzdelávacích oblastí pre základné vzdelávanie*. Kľúčové pojmy definované pre jednotlivé vzdelávacie oblasti (podoblasti/vyučovacie predmety) sú abecedne usporiadané a označené **tučným typom písma**. Za každým slovníkovým heslom je v zátvorke uvedená skratka príslušnej vzdelávacej oblasti, v ktorej sa daný termín nachádza.

Jazyk a komunikácia, ktorá zahŕňa podoblasti/vyučovacie predmety slovenský jazyk a literatúra, jazyk národnostnej menšiny a literatúra, slovenský jazyk ako druhý/cudzí jazyk a cudzie jazyky, je označovaná skratkou JaK.

Matematika a práca s informáciami, ktorá zahŕňa podoblasti/vyučovacie predmety matematika a informatika, je označovaná skratkou MaPI.

Človek a príroda je označovaná skratkou ČaP.

Človek a spoločnosť je označovaná skratkou ČaS.

Umenie a kultúra, ktorá zahŕňa podoblasti/vyučovacie predmety hudobná výchova a výtvarná a vizuálna kultúra (výtvarná výchova), je označovaná skratkou UaK.

Človek a svet práce je označovaná skratkou ČaSP.

Zdravie a pohyb je označovaná skratkou ZaP.

aktívna škola (ZaP) – v o vzdelávacej oblasti Zdravie a pohyb tento termín označuje pohybové aktivity pred školou a po škole (napr. aktívny transport), počas školy (napr. aktívne prestávky, aktivity v ŠKD) a počas vyučovania (telesná a športová výchova, iné predmety).

algoritmické myslenie (MaPI) – schopnosť zostavovať riešenie problému sériou systematických logických krokov, ktoré spracovávajú vstup a na jeho základe vytvárajú výstup.

algoritmus (MaPI) – presný predpis, pomocou ktorého sa dá vyriešiť daný typ úlohy.

artefakt (UaK) – objekt, ktorý vznikol ľudskou aktivitou; dielo vytvorené tvorivou aktivitou autora.

cudzí jazyk (JaK) – jazyk odlišný od materinského jazyka príslušníkov jazykového spoločenstva a zároveň odlišný od vyučovacieho jazyka školy. Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov (§ 12 ods. 7) vymedzuje cudzí jazyk ako jazyk iného štátu, s ktorým Slovenská republika uzavrela dohodu, podľa ktorej bola zriadená škola alebo trieda s druhým vyučovacím jazykom tohto štátu, alebo jazyk iného štátu, ktorého jazykom nie je jazyk národnostnej menšiny alebo etnickej skupiny.

čas (ČaS) – spolu s priestorom je čas základnou formou, kategóriou a podmienkou každej skúsenosti. Rozlišujeme vonkajšiu stránku času, ktorá je všetkým spoločná a merateľná a vnútornú, individuálnu, prežívanú stránku času, ktorá raz uteká alebo sa vlečie. Aj časové označenia sú buď absolútne alebo relatívne. Čas zohráva veľkú úlohu v každom príbehu, v rozprávaní a v jazyku vôbec, napríklad gramatický čas.

činnosťne zameraný prístup (JaK) – prístup k učeniu sa a používaniu (cudzieho) jazyka ako súčasť širšieho sociálneho kontextu, pri ktorom žiak plní svoje úlohy (nie výhradne jazykové) za daných okolností v konkrétnom prostredí vykonávaním konkrétnej činnosti.

človek (ČaS) – komponent človek vo vzdelávacej oblasti ČaS reprezentuje personálny a osobnostný rozmer školskej edukácie. Tento komponent zdôrazňuje hodnotový a personálny rozmer rozvoja a seba rozvíjania žiaka a vnáša ho do komplexného života školy. Jeho ťažisko spočíva na predmetoch náboženská a etická výchova, ale rovnako preniká aj do iných predmetov a medziľudských vzťahov v škole.

deti cudzincov (JaK) – zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov (§ 146 ods. 1) vymedzuje deti cudzincov ako:

- deti osôb, ktoré sú občanmi iného štátu alebo osôb bez štátnej príslušnosti, s povoleným pobytom na území Slovenskej republiky;
- deti žiadateľov o udelenie azylu na území Slovenskej republiky podľa osobitného predpisu;
- deti Slovákov žijúcich v zahraničí;
- deti ako žiadatelia o udelenie azylu podľa osobitného predpisu;
- deti ako cudzinci, ktorí sa nachádzajú na území SR bez sprievodu zákonného zástupcu.

digitálna gramotnosť (MaPI) – komplexné ovládanie digitálnych technológií hlavne na spracovanie informácií a digitálneho obsahu, schopnosť porozumieť informáciám a použiť ich v rôznych formátoch z rôznych zdrojov prostredníctvom digitálnych technológií.

digitálne technológie (DT) (MaPI) – elektronické nástroje, systémy, zariadenia a zdroje, ktoré vytvárajú, uchovávajú alebo spracúvajú údaje (kedysi IKT).

digitálny obsah (MaPI) – ľubovoľný obsah, ktorý existuje vo forme digitálnych údajov (tiež digitálne médiá).

digitálny dokument (MaPI) – digitálne informácie, ktoré boli zostavené a naformátované na konkrétny účel, ktoré obsahujú obsah a štruktúru.

dominantný jazyk (JaK) – jazyk, ktorý nemusí byť prvým jazykom jedinca, ale hovoriaci ho najčastejšie používa a/alebo sa v ňom cíti najistejšie. Môže sa ním stať aj druhý jazyk, ktorý postupne vytlačí prvý jazyk.

druhý jazyk (L2) (JaK) – jazyk, ktorý si jedinec osvojil neskôr ako prvý jazyk, a ktorý nie je materinským jazykom hovoriaceho (časové hľadisko) alebo jazyk, v ktorom je jazyková kompetencia jedinca na nižšej úrovni (hľadisko dominancie). Je to oficiálny (štátny) jazyk krajiny, v ktorej jedinec žije ako rezident. Je to jazyk verejnej komunikácie, úradnej sféry, vzdelávacieho systému, obchodu a pod. Žiaci si osvojujú tento jazyk nielen v škole, ale aj počúvaním a pozorovaním každodenných situácií. Na Slovensku je štátnym jazykom slovenský jazyk, a preto je pre deti cudzincov a pre deti príslušníkov národnostných menšín druhým jazykom.

ekonómia (ČaSP) – spoločenská veda, ktorá opisuje a analyzuje, akým spôsobom si spoločnosť vyberá spomedzi vzácných zdrojov, aby uspokojila svoje potreby.

elementárna gramotnosť (JaK) – osvojenie si základov čítania a písania.

elementárne hudobné nástroje (UaK) – rôzne okolité objekty, detské zvukové hračky, nové v súčasnosti vznikajúce nástroje, napr. boomwhackre (bobotubes).

elektronický hudobný nástroj (UaK) – hudobný nástroj, ktorý vytvára zvuk pomocou elektronických zariadení a elektrického prúdu, resp. iného zdroja energie (syntetizátor, keyboard, sekvencer, počítač a pod.) Svojim výzorom napodobňuje hudobné nástroje: gitary, klavír a pod.

enaktívna reprezentácia (MaPI) – reprezentácia založená na činnosti žiaka, pri ktorej často manipuluje s predmetmi alebo pomôckami na aktívne učenie sa. Napríklad enaktívnymi reprezentáciami čísla 5 môžu byť: vykonanie 5 krokov žiaka, päťnásobné tlesknutie, vybranie piatich predmetov. Alebo enaktívnou reprezentáciou operácie sčítania je činnosť zhrnutia predmetov do jedného celku realizovaného napríklad pomocou kociek, na počítadle alebo na prstoch.

etymologický pravopis (JaK) – písanie podľa pôvodu slov; pri domácich slovách ide o tzv. vybrané slová; pôvodný pravopis ostáva pri niektorých slovách cudzieho pôvodu (kino, bicykel, lady, know-how atď.).

facilitátor (JaK) – jedna z úloh učiteľa, spočíva vo vytváraní vhodných podmienok na aktívne učenie sa žiakov. Umožňuje im pýtať sa otázky, dávať vlastné príklady, tvoriť vlastné vysvetlenia a hypotézy, podnecuje zvedavosť a ochotu učiť sa.

finančná gramotnosť (ČaSP) – schopnosť používať poznatky a zručnosti na efektívne riadenie vlastných finančných zdrojov s cieľom zaistiť si celoživotné finančné zabezpečenie.

fonematický pravopis (JaK) – píšeme podľa výslovnosti (osobitné prípady sú napr. mäkké slabiky de, te, ne, le, kde nepíšeme mäkčeň).

funkčná gramotnosť (JaK) – používanie čítania a písania na rôzne účely.

generický model (MaPI) – zovšeobecnený model, ktorý žiakom pomáha pracovať so špecifickými matematickými objektami. Vzniká procesom zovšeobecnenia (generalizáciou) zo súboru izolovaných modelov. Proces je často sprevádzaný tzv. AHA-efektom. Napríklad prsty alebo počítadlo sú generickým modelom pre počítanie s prirodzenými číslami, alebo modely obdĺžnika, úsečky, resp. kruhu sú vhodnými generickými modelmi pre prácu so zlomkami.

haker (MaPI) – osoba, ktorá neoprávnene vstupuje do komunikačných sietí, počítačový pirát (hacker).

hovorená produkcia (JaK) – formulovanie súvislého ústneho jazykového prejavu.

hra na hudobných nástrojoch (UaK) – aktívne používanie hudobného nástroja, t. j. fyzický kontakt s hudobným nástrojom priamym telesným dotykom, alebo prostredníctvom pomocných, zvuk iniciujúcich predmetov (palička, sláčik, plektrum, pákový mechanizmus a pod.) ako súčasť vedomej hudobnej činnosti. V hudobnej výchove hudobným nástrojom je aj akýkoľvek objekt (rôzny materiál a veľkosť), ktorý je za istých okolností schopný generovať zvuk a prostredníctvom vedomej ľudskej činnosti sa stáva súčasťou hudobného procesu.

hudobno-dramatické vyjadrenie hudby (UaK) – syntetizuje výrazové prostriedky viacerých druhov umenia v dramatickom umení. Vychádza z hudby (reakcia, inšpirácia) a zároveň k speje k hudbe v konkrétnom hudobnom tvare, štruktúre a forme.

hudobný artefakt (UaK) – znejúce hudobné dielo, znejúca podoba hudobného diela, interpretovaná ľudským hlasom, hudobným nástrojom, resp. hlasom a hudobným nástrojom atď.

hudobný vkus a hudobné preferencie (UaK) – predstavujú hudobno-psychologickú kategóriu, ktorá závisí od kvality hudobných postojov. Ide o viac-menej uvedomelý súbor kritérií, ktoré sa uplatňujú pri výbere a hodnotení estetických – hudobných podnetov. Zahŕňa možnosť slobodného výberu a vyjadrenie záujmu o určitý druh hudby či interpreta.

ikonická reprezentácia (MaPI) – grafická reprezentácia pojmov, vzťahov alebo postupov, napríklad pomocou ikon, obrázkov, či diagramov.

imaginácia (UaK) – predstavivosť, obrazotvornosť, vedome ovládaná tvorivá fantázia.

induktívne prírodovedné vzdelávanie (ČaP) – pedagogický prístup, kde sú žiaci vedení k pozorovaniu objektov, javov, či situácií tak, aby následne dokázali identifikovať spoločné znaky, či princípy a zovšeobecnil poznatok, ktorý skúmané objekty, javy a situácie charakterizuje. Úlohou žiaka je objaviť poznatok na základe dostatočne precízneho skúmania, pričom učiteľ ho v jeho výskumnej snahe naviguje tak, aby sa k objaveniu úspešne dopracoval. Je opakom deduktívneho vzdelávania, keď je žiakom najprv sprostredkovaný všeobecný poznatok, ktorý je následne demonštrovaný ilustráciami, príkladmi, pozorovaniami.

inferencie (JaK) – najdôležitejší proces pri porozumení textu: vyvodzovanie informácií, ktoré nie sú v texte vyjadrené priamo (tzv. čítanie alebo počúvanie medzi riadkami).

integratívny tematický celok (ČaS) – tematický celok obsahu vzdelávania (učiva), ktorý prepája jednotlivé vyučovacie predmety alebo disciplíny. Tým prispieva k výraznejšej súdržnosti vzdelávacej oblasti a zvýrazneniu vzťahu vzdelávania k životným otázkam, problémom a témam. Princípom vytvorenia tematického celku je téma, nie disciplína alebo predmet.

interpunkčný pravopis (JaK) – pravopis interpunkčných znamienok (čiarka, dvojbodka, spojovník, otáznik atď.).

jazykové kompetencie (JaK) – zložka komunikačnej kompetencie zahŕňajúca vedomosti a zručnosti v oblasti jazykového systému (lexikálne, fonologické, syntaktické) a ďalšie dimenzie jazyka.

kariérová výchova (ČaSP) – systém podporných opatrení, ktoré sú zacielené na vytváranie podmienok umožňujúcich optimálny rozvoj každého žiaka v súlade s jeho individuálnymi dispozíciami, stimuluje motiváciu žiaka stať sa autentickou vnútorne integrovanou a socializovanou osobnosťou.

kompozičné princípy (UaK) – súbor usporadujúcich zákonitostí v tvorbe umeleckého diela (symetrie/asymetrie, rytmy/arytmie, rovnováhy/nerovnováhy, súzvuky/kontrasty, proporcie, formáty, detaily/celky, zábery, pohyb, členenie času, stupňovanie a uvoľnenie a pod.).

komunikačná interakcia (JaK) – dialóg s komunikačným partnerom v rôznych prostrediach a situáciách.

komunikačná kompetencia (JaK) – systém jazykových, sociolingválnych a pragmatických zložiek, ktoré umožňujú jednotlivcovi používať jazykové prostriedky v bežných komunikačných situáciách.

komunikačná úloha (JaK) – aktivita zacielená na interakciu, produkciu, recepciu či mediáciu účastníkov komunikácie.

komunikačné jazykové činnosti (JaK) – komunikačné aktivity zamerané na plnenie komunikačných úloh.

komunikácia prostredníctvom DT (MaPI) – akákoľvek počítačová technológia na komunikáciu, napríklad osobná komunikácia, sprostredkovanie informácií, zábava.

komplexná gramotnosť (JaK) – využívanie čítania a písania pri náročnejších tlačených a digitálnych textoch; v širšom význame označuje sumár všetkých tzv. doménových gramotností, ako je napríklad literárna gramotnosť, prírodovedná gramotnosť, matematická gramotnosť, vizuálna gramotnosť, pohybová gramotnosť a ďalšie.

krokovanie (MaPI) – proces ručného alebo strojového vykonávania programového kódu s konkrétnymi vstupmi.

kurikulum – kurikulum základného vzdelávania môže byť chápané ako synonymum pre štátny vzdelávací program pre základné vzdelávanie, spravidla sa však tento pojem (kurikulum) chápe širšie. Okrem formálneho vzdelávacieho programu kurikulum zahŕňa aj všetky sprievodné materiály konkretizujúce ciele a obsah vzdelávania, napríklad učebnice a iné edukačné prostriedky. Kurikulum sa taktiež nemusí vzťahovať len na samotné formálne vymedzené požiadavky na vzdelávanie ako ich nachádzame v štátnych či školských vzdelávacích programoch, ale označuje sa ním aj to, čo si žiaci reálne osvojili. Vtedy hovoríme o dosiahnutom alebo realizovanom kurikule. Do pojmu kurikulum sa zvykne zahŕňať aj to, čo si žiaci v škole osvojili bez toho, aby ich k tomu učitelia vedome viedli a aby to bolo plánované vo formálnom kurikule (napríklad to, že žiaci sa učia poznávať a vyrovnávať s rôznymi štýlmi vyučovania učiteľov), tzn. skryté kurikulum.

ladenie (MaPI) – proces zisťovania a odstraňovania existujúcich a potenciálnych chýb v softvérovom kóde, ktoré môžu spôsobiť jeho neočakávané správanie alebo spadnutie.

ľudský svet (ČaS) – kategória, ktorá spája, identifikuje a špecifikuje celú vzdelávaciu oblasť Človek a spoločnosť. Prívlastok „ľudský“ zvýrazňuje špecifikum vzdelávacej oblasti Človek a spoločnosť a odlišuje ju od iných vzdelávacích oblastí. Ľudský svet, resp. svet človeka je ten, ktorý vstupuje do horizontu vnímania a konania človeka, stáva sa tak svetom žitým a kultivovaným, svetom, v ktorom človek uskutočňuje svoju ľudskosť, so všetkými jej pozitívnymi i negatívnymi sklonmi a možnosťami.

matematické modelovanie (MaPI) – proces používania rôznych matematických objektov a štruktúr (čísla, rovnice, grafy, diagramy, atď.) na reprezentáciu situácií a riešenie problémov spravidla reálneho života.

matematické praktiky (MaPI) – osvedčené činnosti a metódy práce v matematike.

matematizácia (MaPI) – využitie matematických prostriedkov na opis spravidla reálnych situácií a problémov. Napríklad $j = a + 3$ je prostriedkom na

vyjadrenie vzťahu, že Jana má o tri roky viac ako Anna.

materiál (ČaSP) – surovina spracovaná do technicky použiteľného stavu.

metakognitívne spôsobilosti (UaK) – schopnosť sledovať, riadiť a kontrolovať svoje myšlienkové procesy, ktoré sa podieľajú na riadení a regulovaní vlastných kognitívnych procesov.

metakognícia (metakognitívny) (JaK) – vedomé sledovanie vlastného myslenia, napr. žiak sám premýšľa o tom, či textu rozumie, alebo čo mu pritom pomáha.

médium (UaK) – súbor prostriedkov vyjadrovania a komunikácie v jednotlivom druhu umenia (maliarstvo, sochárstvo, grafika, fotografia, video, film, architektúra, dizajn, hudba, scénické umenia a pod.).

mimoumelecké esteticko (UaK) – súhrn estetických vzťahov, predmetov a situácií, ktoré nie sú umeleckými dielami (napr. bežné predmety, šport, každodenné životné situácie, spoločenská komunikácia, prírodné útvary).

mnohojazyčnosť (JaK) – koexistencia a používanie rozličných jazykov v danom spoločenstve.

model – (MaPI) **1.** konkretizácia (konkrétna reprezentácia) abstraktného matematického pojmu alebo postupu do podoby, ktorá umožňuje fyzickú alebo mentálnu manipuláciu s ním. Napríklad model odčítania dopočítavaním konkretizuje abstraktný matematický pojem (odčítanie $12 - 9$) do podoby, ktorá žiakom umožňuje o ňom uvažovať a diskutovať (9 a koľko je 12 ?). **2.** cieľ alebo výsledok matematického modelovania. Príkladom takéhoto modelu môže byť zápis vzťahu medzi priemerom a obvodom kruhu, ktorý žiaci objavia pri manipulácii so špagátom a kruhmi rôznych polomerov.

morfematický pravopis (JaK) – časť slova s rovnakým lexikálnym alebo gramatickým významom (morféma) sa píše stále rovnako, napr. slovtvorné prípony (stol-ík, voz-ík); gramatické koncovky (o stroj-i, v areál-i, v kalendár-i), koreň slova pri spodobovaní (napr. med, medový, med tečie) atď.

mozaikovanie (MaPI) – tvorba rovinných výplní tak, že sa útvary neprekrývajú a nie sú medzi nimi medzery (z angl. tessellation).

multimediálny komunikát (JaK) – poskytuje informácie prostredníctvom viacerých médií (napr. kniha + CD, kniha + webová stránka/mobilná aplikácia).

multimodálny text (JaK) – text, v ktorom sa kombinuje jazyková zložka s inou zložkou, napr. jazyk a statický obraz (powerpointová prezentácia, obrazová kniha) alebo jazyk, dynamický obraz a zvuk (videoreportáž).

mzda (ČaSP) – cena práce, obvykle počítaná podľa mzdovej tarify alebo mzdovej sadzby. Vypláca sa v dohodnutých termínoch, spravidla mesačne.

neštandardné algoritmy operácií (MaPI) – algoritmy sčítania, odčítania, násobenia alebo delenia, ktoré sa štandardne nevyučujú. Tieto algoritmy môžu slúžiť ako kompenzačná pomôcka pre žiakov, ktorí majú problémy zvládnuť štandardné algoritmy, alebo ako matematické obohatenie pre žiakov, ktorí štandardné algoritmy zvládajú. Príkladom sú algoritmy čiastočných súčtov alebo súčinov, v ktorých sa zapisujú aj čiastočné výsledky.

ne-model (MaPI) – jav, prípadne objekt, ktorý nespĺňa zadané požiadavky modelu, resp. nezodpovedá matematickej definícii pojmu. Napríklad pri zavedení pojmu pravidelný mnohouholník ukážeme aj také útvary, ktoré nie sú pravidelnými mnohouholníkmi. Ne-modely majú dôležitú úlohu napríklad pri získavaní správnych predstáv o geometrických útvaroch.

performancia (UaK) – umelecké predstavenie, stvárnenie, predvedenie, činnosť. V oblasti hudby môže mať podobu „živého“ hrania alebo spevu v konkrétnej situácii, obvykle v prítomnosti publika, resp. spolužiakov, podobu interpretácie hotovej kompozície alebo aj improvizácie v prítomnosti publika.

písaná produkcia (JaK) – vytváranie a štylizovanie písaného textu.

počítačový vírus (MaPI) – škodlivý počítačový program, ktorý je nahraný do počítača používateľa bez jeho vedomia a vykonáva škodlivé činnosti.

podnikanie (ČaSP) – sústavná činnosť uskutočňovaná podnikateľom vo vlastnom mene, na vlastnú zodpovednosť s cieľom dosiahnuť zisk. Podnikanie upravujú Obchodný zákonník, Živnostenský zákon a Občiansky zákonník. Právne formy podnikania sú: živnosti, obchodné spoločnosti, družstvá, osobitné formy podnikania.

podnikavosť (ČaSP) – schopnosť jedincov premeniť nápady na reálne činy, chopiť sa iniciatívy, niesť zodpovednosť, prijať riziko a dosahovať ciele. Podnikavosťou sa rozumie schopnosť využívať príležitosti a nápady a vytvárať z nich hodnoty pre ostatných. Jej podstatou je tvorivosť, kritické myslenie a riešenie problémov, iniciatíva a vytrvalosť a schopnosť spolupracovať s ostatnými

s cieľom plánovať a riadiť projekty, ktoré majú kultúrnu, spoločenskú alebo komerčnú hodnotu.

pohybová gramotnosť (ZaP) – získaná dispozícia ľudského jedinca zahrňujúca motiváciu, istotu a pohybové schopnosti, ktoré sú základom pre pohybovú aktivitu ako integrálnu súčasť ľudského života“.

pohybové kompetencie (ZaP) – základné pohybové kompetencie možno považovať za kontextovo závislé a funkčné dispozície výkonov, ktoré sa môžu vyvíjať zo situačne špecifických požiadaviek v kultúre pohybu, športu a cvičenia. Udržiavajú riadenie požiadaviek na motoriku, sú trvalo naučiteľné a zohľadňujú predchádzajúce skúsenosti.

pohybové vyjadrenie hudby (UaK) – akákoľvek vedomá, alebo podvedomá (pohybová) telesná aktivita priamo súvisiaca s hudbou. Je buď reakciou na hudobný podnet alebo sama je iniciátorom vytvorenia zvuku v hudobnom procese (hra na hudobnom nástroji). Vychádza z prirodzenej úzkej a neoddeliteľnej spätosti hudby a pohybu. Hudba asocjuje pohyb, hudba je pohyb.

povaha vedy a vedeckého skúmania (ČaP) – typické postupy skúmania, ktoré je možné charakterizovať určitými princípmi, prostredníctvom ktorých je zabezpečené, že vytvorené poznanie bude dostatočne dôveryhodné. Medzi základné prvky povahy vedy zaraďujeme objektívnosť používaných postupov (precíznosť postupov, opakovanie meraní a pod.), verifikovateľnosť vytvorených poznatkov (prednostne sa vyhľadávajú dôkazy, ktoré ich spochybnia, nie dokážu), kooperatívnosť (vedecké poznatky sa tvoria v diskusii) a dočasnosť (vytvorené vedecké poznatky podliehajú neustálemu preverovaniu ich platnosti). Vedecké poznanie podlieha zmenám. Poznávanie je kreatívne, vyznačuje sa objektívnosťou, i subjektivitou, je ovplyvnené spoločnosťou a kultúrou, má empirický základ (opiera sa o pozorovania a interpretácie), je ukotvené vo vedeckých teóriách a zákonoch, a používa rôzne metódy.

poznatkový formalizmus (MaPI) – poznatková štruktúra, v ktorej sú matematické poznatky izolované, žiaci nechápu vzťahy medzi nimi, alebo ich nedokážu aplikovať v inom kontexte než v tom, v ktorom sa ich naučili. Vzniká napríklad ako dôsledok dôrazu na memorovanie poznatkov alebo v prostredí chudobnom na modely a reprezentácie.

pragmatické kompetencie (JaK) – zložka komunikačnej kompetencie týkajúca sa schopnosti funkčne využívať jazyk (identifikácia typov a foriem

textov, ich vnútorného usporiadania, produkcia jazykových prejavov, a pod.).

pragmatika jazykových prostriedkov (JaK) – napríklad, ak výberom slov vyjadrujeme svoj vzťah k tomu, čo pomenúvame (expresívnymi slovami vyjadrujeme city, odbornými termínmi sa vyjadrujeme presne a odborne a pod.).

priestor (ČaS) – chápeme ako fyzický, matematický (geograficky) vymedzený objektívny systém, ale aj ako kultúrnu a existenciálnu dimenziu ľudí, ktorá nás vzájomne vzdaluje a približuje, v ktorej sa odohrávajú naše životné zápasy a dohody, ktorá nás vyzýva identifikovať a prekračovať hranice.

prírodovedná gramotnosť (ČaP) – spôsobilosť získavať a používať prírodovedné vedomosti, identifikovať otázky, utvárať dôkazmi podložené závery, ktoré pomáhajú pri vytváraní predstavy a tvorbe rozhodnutí o prírodnom svete a zmenách, ktoré v ňom prebiehajú, a ktoré spôsobuje človek svojou činnosťou.

prírodovedná predstava (ČaP) – súbor poznatkov a všetkých ich vzťahov, ktorými človek disponuje (v prírodovednej oblasti) pri vlastnom vysvetlení si prírodných javov. Žiaden poznatok sa nevyskytuje izolovane. Všetky sú usporiadané do vzťahov, pričom jednotlivé vzťahy sa vzájomne ovplyvňujú. V mysli človeka sa tak vytvárajú určité štruktúry, do ktorých sa postupne začleňujú nové poznatky a vedomosti. Tým, že sa do určitej skupiny začlení nový poznatok, ovplyvní sa tak i celá skupina predošlých poznatkov, ale i nový poznatok je ovplyvnený tými predošlými. Na základe týchto vedomostí si potom vytvárame svoje predstavy o všetkom okolo nás. Čím máme viac vedomostí o danom jave alebo objekte, tým by aj naša predstava o ňom mala byť vedeckejšia či dokonalejšia.

profesijná orientácia (ČaSP) – vytváranie a rozvíjanie reálneho profesijného cieľa žiaka.

programovanie (MaPI) – proces, ktorým sa rieši algoritmický problém a zrealizuje sa v programovacom jazyku.

prvý jazyk (L1) (JaK) – jazyk, ktorému je dieťa vystavené a ktorý používa od narodenia (väčšinou materinský jazyk).

rastrová grafika (MaPI) – spôsob uloženia grafickej informácie opisom jednotlivých bodov usporiadaných v myslenej mriežke.

reprezentácia (MaPI) – všeobecný alebo typický predstaviteľ abstraktných matematických pojmov alebo vzťahov, ktorý zdôrazňuje ich spoločné znaky alebo charakteristiky. Napríklad číslo tri môže byť

reprezentované tromi kockami, tromi bodkami na hracej kocke, tromi dupnutiami, trojuholníkom, slovom „tri“, znakom 3 alebo III a podobne. Alebo „2n“ je reprezentáciou párnych čísel, ak chápeme n ako ľubovoľné celé číslo.

reprezentácia údajov (MaPI) – forma, v ktorej sa údaje ukladajú, spracúvajú a prenášajú.

riziká DT (MaPI) – nechcené a neočakávané dôsledky, ktoré vznikajú pri spracovávaní informácií, patrí sem aj zneužitie osobných údajov, kyberšikana.

sémantický pravopis (JaK) – podľa všeobecného alebo jedinečného významu sa odlišuje pravopis všeobecných a vlastných podstatných mien (mesto – Prešov).

sociokultúrne konvencie (JaK) – pravidlá sociálneho kontaktu a komunikačného správania v istej kultúre (nadväzovanie kontaktu, zásady zdvorilosti, používanie gest a pod.).

sociolingválne kompetencie (JaK) – súhrn vedomostí a zručností, ktoré sú potrebné na zvládnutie komunikácie v oblasti spoločenských dimenzií jazyka.

softvérové nástroje (MaPI) – aplikácie v počítači, ktoré slúžia na získavanie, spracovávanie informácií a prípravu digitálneho obsahu.

spoločnosť (ČaS) – trvalo vzájomne prepojená skupina ľudí, ktorú zvyčajne spája jazyk ako najdôležitejší prostriedok komunikácie, istá predstava správania a mravov, spoločná minulosť a tradície, fyzická blízkosť a množstvo skutočných stretávaní, často zdieľané ciele a hodnoty.

Spoločný európsky referenčný rámec pre jazyky (JaK) – dokument Rady Európy, ktorý definuje jednotlivé úrovne ovládania (cudzieho) jazyka, poskytuje spoločný základ na vypracovanie učebných osnov na výučbu jazyka, smerníc na prípravu učebných plánov, skúšok a tvorbu učebníc.

spolupráca prostredníctvom DT (MaPI) – využívanie DT na spoluprácu jednotlivcov a tímov.

spôsobilosť – základná cieľová kategória vzdelávania, ktorou sa definujú učebné výstupy v jednotlivých vzdelávacích oblastiach a predmetoch pre jednotlivé vzdelávacie cykly. Spôsobilosť znamená schopnosť zmysluplne využívať osvojené obsahy vzdelávania v situáciách, ktoré tieto obsahy reprezentujú, tak v školskom, ako aj mimoškolskom kontexte. Spôsobilosť v sebe obsahuje komponent vedomostí, zručností i postojov, a to v rôznom pomere, v závislosti od aktivity, ku ktorej sa príslušná spôsobilosť vzťahuje. Úroveň spôsobilosti postupne narastá a rozširuje sa. Spôsobilosť čítania

napríklad postupuje od spôsobilosti doslovného porozumenia čítaného textu, cez spôsobilosť analytického hodnotenia textu až po kritické čítanie s rozpoznaním autorských úmyslov. Spôsobilosti sú pre jednotlivé vzdelávacie oblasti špecifické a ich budovanie sa označuje aj ako rozvoj doménových gramotností (napríklad jazyková gramotnosť, matematická gramotnosť, pohybová gramotnosť), preto ucelený súbor spôsobilostí môže byť nazvaný aj ako gramotnosť. Existujú aj prierezové spôsobilosti (týkajúce sa napríklad spôsobilosti pre spoluprácu, solidaritu, prezentačné spôsobilosti), ktoré bývajú niekedy označované ako prierezové kompetencie.

spôsobilosť vedeckej práce (činnosti) (ČaP) – procesuálna stránka prírodovednej gramotnosti. Primerane rozvinutá spôsobilosť vedeckej práce predstavuje nástroj na to, ako meniť vlastné nedokonalé prírodovedné predstavy a zabezpečuje neustálu prácu s vlastným poznaním. Rozvinutá spôsobilosť vedeckej práce reprezentuje nástroj racionálneho uvažovania o informáciách, ktoré sa k jedincovi dostávajú a zabezpečuje prijímanie len tých, ktoré sú dostatočne dôveryhodné.

symbolická reprezentácia (MaPI) – v matematike ide o reprezentáciu matematickými symbolmi. Napríklad číslo o tri väčšie ako dvojnásobok iného čísla sa dá reprezentovať matematickými symbolmi ako $2m + 3$.

synestézia (UaK) – jav, ktorý spočíva v tom, že podnet pôsobiaci na jeden zmyslový orgán vyvoláva zároveň aj dodatočný pocit alebo predstavu, ktorá je charakteristická pre iný zmyslový orgán (chuť na základe čuchu, farebné predstavy zvukových tónov, pocity chladu alebo tepla na základe vnímania farby a pod.).

školská matematika (MaPI) – matematika, ktorá tvorí obsah vyučovania v škole.

školský experiment (ČaSP) – metóda, v ktorej sa spája fyzikálny, chemický alebo technický proces s procesom myslenia a poznania; pomáha žiakovi získať nové poznatky a spôsobilosti, ktoré prispievajú k rozvoju myslenia.

štátny jazyk (úradný alebo oficiálny jazyk) (JaK) – na území Slovenskej republiky je štátnym jazykom slovenský jazyk, ktorý má osobitné postavenie oproti všetkým jazykom, ktoré sa používajú na území Slovenskej republiky, má pred nimi prednosť. Je záväzný vo vymedzených komunikačných situáciách, v konkrétnych oblastiach verejného styku. Ide o jazyk v jeho kodifikovanej podobe (zákon č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky).

štátny vzdelávací program – formálne plánované kurikulum, v ktorom štát stanovuje cieľové, obsahové, procesuálne a ďalšie organizačné požiadavky, ktoré každá škola musí akceptovať pri tvorbe svojho školského vzdelávacieho programu. Štátny vzdelávací program je východiskom a oporným bodom pri tvorbe školských vzdelávacích programov, pri tvorbe a schvaľovaní edukačných prostriedkov, ako aj pri príprave a realizácii externých evaluačných nástrojov na národnej úrovni (národné testovania). Rôzne štátne vzdelávacie programy sa zvyknú odlišovať mierou detailnosti a direktívnosti. V súčasnosti sa preferujú menej detailné štátne vzdelávacie programy, ktoré určujú len základný rámec cieľov, obsahu a organizácie vzdelávania, pričom školám poskytujú väčšiu mieru slobody pri vytváraní školských vzdelávacích programov.

štruktúra údajov (MaPI) – konkrétny spôsob usporiadania údajov v počítači tak, aby sa dali efektívne používať.

technické vzdelávanie (ČaSP) – osvojenie si technických resp. technologických poznatkov, vedomostí, schopností, zručností a návykov, ktoré sú nevyhnutné pre profesionálnu činnosť ľudí v dospelom, produktívnom veku, ako aj pre každodenné potreby života detí i dospelých.

technológia (ČaSP) – produkt alebo riešenie tvorené súborom nástrojov, metód a techník určených na vyriešenie problému.

transverzálne kompetencie (JaK) – kritické myslenie, kreativita, iniciatíva, schopnosť riešiť problémy, schopnosť hodnotiť a prijímať riziko, schopnosť prijímať rozhodnutia.

varieta jazyka (JaK) – slovenčina sa člení na variety (útvary, formy), ktoré sa používajú na celom území (spisovný jazyk, bežná/štandardná varieta) a ktoré sa používajú v istom regióne (nárečia) alebo v istej sociálnej skupine (slang).

vecná recepcia (JaK) – porozumenie textu (čítaného alebo počúvaného), ktorý je zdrojom informácií (vecný text).

vedecko-technická gramotnosť (ČaSP) – schopnosť participovať na užívaní vedy a techniky v jej vlastnej podstate. Jej elementárna báza je vymedzená v troch líniiach:

1. *Postojový rámec* – (napr. chápať úlohu vedy a techniky v spoločnosti z pohľadu ekonomických, ekologických, sociálnych, estetických a morálnych vzťahov);
2. *Obsahový rámec* – (napr. orientácia vo vedeckých a technických pojmoch a procesoch);

3. *Procesuálny rámec* – (napr. ovládanie metód a systému vedeckého skúmania).

vektorová grafika (MaPI) – spôsob definovania obrazových informácií pomocou postupnosti príkazov alebo matematických zápisov.

verbalizácia (MaPI) – slovné vyjadrenie matematických pojmov, vzťahov alebo postupov. Niekedy sa môže chápať ako opak symbolizácie (pozri termín symbolická reprezentácia).

viacjazyčná a plurikultúrna kompetencia (JaK) – schopnosť používať jazyky na komunikáciu a zúčastňovať sa na interkultúrnej interakcii, v rámci ktorej žiak, vnímaný ako spoločenský činiteľ, ovláda niekoľko jazykov na rôznej úrovni a má skúsenosti s niekoľkými kultúrami.

virtuálny hudobný nástroj (UaK) – virtuálna kópia alebo nový hudobný nástroj so simuláciou skutočného, alebo tvorbou nového originálneho zvuku. Jeho ovládanie je vykonávané vo virtuálnom prostredí pomocou ovládačov (kontrolérov), alebo dotykovej obrazovky.

vizualizácia (UaK) – transformácia myšlienok do vizuálnej formy.

vizuálna komunikácia (UaK) – použitie vizuálnych prvkov na prezentovanie/komunikovanie myšlienok a informácií.

vizuálna kultúra (UaK) – väčšinu informácií o svete vnímame zrakom; vizuálna kultúra je oblasť poznávania prostredníctvom videnia – patria do nej vizuálne umenia (výtvarné umenie, fotografia, architektúra, film, všetky druhy dizajnu, vizuálny folklór) aj oblasti mimoumeleckého vizuálneho vnímania (napr. vnímanie prírody).

všeobecné kompetencie (JaK) – vedomosti, zručnosti, existenčná kompetencia a schopnosť učiť sa, ktoré sú nevyhnutné pre rôzne druhy činností vrátane jazykových.

vyjadrovacie prostriedky výtvarného umenia (UaK) – základné prvky, ktoré používajú výtvarné médiá: škvrna, bod, línia, plocha, tvar, priestor, farba, svetlo; hovoríme aj o prvkoch výtvarného jazyka.

vyučovací jazyk (JaK) – jazyk, v ktorom sa uskutočňuje výchova a vzdelávanie v školách a školských zariadeniach.

vyučovací predmet – obsahovo ucelená jednotka vzdelávacej oblasti a učebného plánu školských vzdelávacích programov. Vyučovací predmet môže byť totožný s celou vzdelávacou oblasťou (napríklad Človek a svet práce), jedna vzdelávacia oblasť sa však v učebnom pláne často rozčlení na viacero

vyučovacích predmetov (v prípade vzdelávacej oblasti Jazyk a komunikácia to budú viaceré jazyky v závislosti od toho, či ide o školu s vyučovacím jazykom slovenským, alebo národnostnú školu, alebo o bilingválnu školu). V niektorých prípadoch môžu školy sami rozhodnúť, či zavedú predmet, ktorý bude integrovaný a jednu vzdelávaciu oblasť bude reprezentovať jeden vyučovací predmet alebo viacero vyučovacích predmetov (napríklad vo vzdelávacej oblasti Človek a príroda). Každý vyučovací predmet však musí vedome prispievať k vymedzeným celkovým zámerom celej vzdelávacej oblasti, aby vzdelávanie bolo komplexné a súdržné.

výtvarná interpretácia (UaK) – vlastné výtvarné spracovanie (prepracovanie) umeleckého diela na základe vlastného porozumenia a tvorivej fantázie.

vzdelávací cyklus – ucelená časť štátneho vzdelávacieho programu základného vzdelávania, v rámci ktorej sú vymedzené ciele a obsah vzdelávania, ktorých dosiahnutie a osvojenie je po ukončení jednotlivých cyklov komplexne vyhodnocované. Vzdelávací cyklus je dlhší ako jeden rok, a postup dosahovania cieľov, ktoré sú pre jednotlivé cykly stanovené, sa môžu adaptovať na tempo a možnosti jednotlivých žiakov. V rámci vzdelávacích cyklov sa vymedzuje štátny vzdelávací program pre základné vzdelávanie, pričom školský vzdelávací program sa na základe neho spracúva na jednotlivé ročníky. Prvý cyklus v štátnom vzdelávacom programe zahŕňa prvý až tretí ročník ZŠ, druhý cyklus zahŕňa štvrtý až piaty ročník ZŠ, tretí cyklus zahŕňa šiesty až deviaty ročník ZŠ. Pri štruktúrálnej zosúladi vzdelávacích cyklov a stupňov vzdelania by malo platiť, že prvé dva vzdelávacie cykly budú reprezentovať primárne vzdelávanie a tretí cyklus bude reprezentovať nižšie stredné vzdelávanie.

vzdelávacia oblasť – základná obsahová jednotka vzdelávania, ktorá celok vzdelávania rozdeľuje na stabilné štrukturálne časti vyjadrujúce dôležité súčasti ľudskej kultúry. V rámci všeobecného vzdelávania sú vzdelávacie oblasti rovnaké od predškolského vzdelávania až po vyššie sekundárne vzdelávanie. Vzdelávacie oblasti sú definované v štátnom vzdelávacom programe, pričom v rámci nich sú vymedzené aj vzdelávacie podoblasti, ak sa predpokladá, že vzdelávacia oblasť bude členená na viaceré vyučovacie predmety. V školskom vzdelávacom programe sa vzdelávacie oblasti transformujú na vyučovacie predmety, teda školský vzdelávací program obsahuje len vyučovacie predmety. Vyučovací predmet môže byť totožný so vzdelávacou oblasťou (teda jedna vzdelávacia oblasť bude vyjadrená jedným vyučovacím

predmetom s totožným názvom) alebo sa vzdelávacia oblasť vyjadrí vo viacerých vyučovacích predmetoch.

vzor (MaPI) – zoskupenie pojmov, objektov a vlastností (čísel, geometrických útvarov, reálnych objektov, veľkostí, farieb, atď.), ktoré je určené podľa vopred daného pravidla. Vzor môže byť tvorený napríklad sekvenciou: trojuholník, kruh, trojuholník, kruh, trojuholník a pod. Vzory môžu byť rôzne v závislosti od použitého pravidla (napr. opakujúce sa, rastúce), prípadne v závislosti od použitých objektov.

zážitková recepcia (JaK) – porozumenie textu (čítaného alebo počúvaného), ktorý je zdrojom estetického zážitku (literárny text).

žáner (JaK) – zovšeobecnený model vecného alebo literárneho textu (napr. zápisnica, blog, interview, poviedka, komiks atď.).